

1. *Baroncz S. Pamiatki miasta Zolkwi. –Lwow: Drukiem Piotra Pillera, 1852. – 139 s.* 2. *Каліка Я.Ф., Яремич Г.Р. Нестеров: путівник. – Львів: Каменярь, 1990. – 126 с.* 3. *Aftanazi R. Materialy do dziejow rezydencji. – Warszawa: Polska academia nauk, 1990. – T. VII a. – 696 s.* 4. *Guerquin B. Zamki w Polsce. – Warszawa: Arkady, 1984. – 348 s.* 5. *Bogdanowski J. Architektura obronna w krajobrazie Polski: Od Biskupina do Westerplatte. – Warszawa – Krakow: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996. – 611 s.* 6. *Шевальє П'єр. Історія війни козаків проти Польщі – Київ: Томіріс, 1993 – 222 с.* 7. *Osinski M. Zamek w Zolkwi. – Lwow: Nakladem tow. Opieki nad zabytkami sztuki i kultury we Lwowie, 1933. – 143 s.* 8. *Великий В., Голяк В., Ковальчук М., Литвин М., Науменко К. Жовківщина: Історичний нарис. – Жовква-Львів-Балтимор: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Земляцьке об'єднання “Жовківщина“. – 1994. Т. 1. – 326 с.* 9. *Ковальчик Є. Святиня слави роду Радзивиллів у замку в Жовкві // Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви. Проблеми охорони, реставрації, використання / Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. – Жовква – Львів, 1998. – с. 106–113.* 10. *Tomkiewicz W. Dzieje obwarowan' miejskich Lwowa // Kwartalnik architektury i urbanistyki. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1971. Т. XVI. – s. 93–137.* 11. *Mieg F. von, Karte des Koenigreiches Galizien und Lodomerien, 1779–1782, Kriegsarchiv in Wien – Nr. V. IXa. – 390 s.* 12. *ЛДІА України у Львові. Ф. № 146, оп. № 88, спр. № 1139 (1841 рік). Брульйон – план м. Жовкви.* 13. *ЦДІА України у Львові. Ф. № 186, оп. № 5, спр. № 234 (1854 рік). Кадастрова карта м. Жовкви. – 4 арк. – I ч., арк 2.* 14. *Луна К. Малі міста Поділля XVI–XVI ст.: проблема стилю // Архітектурна спадщина України. – К.: Українознавство, 1997. – № 4. – С. 30–39.* 15. *Bernatowicz T. Rezydencja Sobieskich i Radziwillow w Zolkwi w swietle nieznanego planu Antonia Castello // Ikono Theka. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego. – Warszawa: W-wo Neriton, 1998. – № 13.*

УДК 72.03.725.183

І.В. Оконченко

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра реставрації та реконструкції архітектурних комплексів

ЛЬВІВСЬКА ЦИТАДЕЛЬ ЯК ПРОЯВ МІЛІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРІЇ СЕРЕДИНИ ХІХ ст.

© Оконченко І.В., 2004

Розглянуто ідеологічні та соціально-політичні передумови виникнення укріплень львівської Цитаделі, узагальнено відомості різних авторів стосовно передісторії цієї території та етапів будівництва цитадельного комплексу, висвітлено об'ємно-просторові характеристики укріплень та стан їхнього збереження.

Дослідження фортифікаційних укріплень Цитаделі, які є невід'ємною частиною львівського пейзажу та матеріальним відображенням історії нашого краю, сприяє кращому розумінню історичних процесів, які передували та були пов'язані зі спорудженням цих укріплень. Окрім того, львівська Цитадель – єдиний в Україні комплекс фортифікаційних укріплень середини ХІХ ст., який дійшов до нашого часу майже без змін. У різних аспектах тема львівської Цитаделі піднімалась науковцями неодноразово. Перш за все варто згадати праці В. Вуйцика, Е. Малаховіча та М. Юрчакевич. Окремі питання розгорнуто в працях М. Орловіча, Й. Бялині-Хлодецького, І. Макаревічевої, І. Крип'якевича, Й. Гронського, Ф. Яворського, Т. Максимюк, К. Присяжного, Я. Новаківського, Р. Могитича, Б. Мельника, У. Піхурко та ін.

У дослідженнях В. Вуйцика [1, с. 1–6] детально описано етапність спорудження укріплень Цитаделі та коротко подано передісторію терену.

У працях Е. Малаховіча [2, с. 243–253] детально висвітлено Цитадель як потужний глибокошелонований оборонний комплекс та подано основні об'ємно-просторові характеристики укріплень Цитаделі зі вказанням їх підпорядкованості.

У дослідженнях М. Юрчакевич [3, с. 24–26] коротко проаналізовано вплив стратегічно-тактичних змін на розвиток фортифікації кінця XVIII – початку XIX ст., подано історію спорудження укріплень львівської Цитаделі та їх основні об’ємно-просторові характеристики.

Відомо, що пануюча у державі ідеологія знаходить своє дзеркальне відображення у військовому устрої держави. ... “Військовий устрій завжди був і є одним з важливих чинників у житті людей. Весь соціально-політичний устрій Європи (з відповідними ідеологічними підсоновами) докорінно змінюється з введенням нової організації військ...” – писав на початку XX ст. німецький військовий аналітик Г. Дельбрюк (1848–1929 рр.) [4, с. 196–197]. Нова організація військ, у свою чергу, призводить до переорієнтації базових практично-теоретичних положень усіх військових дисциплін (і фортифікації зокрема) стосовно насущних потреб та новітніх вимог. Тому фортифікаційні укріплення можна вважати наочним проявом ідеології, відображеним у матеріалі.

Львівська Цитадель розміщена на узгір’ї, яке складається з трьох невеликих гір: Шембека (Вроновських), Познаньської (Пелчинської) і Жебрацької (Калічої – Mons Calcorum) [1, с. 1].

Історію господарського освоєння земель на території Цитаделі висвітлено у книгах Львівського магістрату з 1565 р., але є дані про право на власність міщанина Літинга, датоване 1390 р. [5, с. 99]. Про колишнє використання цієї території відомо з археологічних досліджень: у першій половині XIX ст. археолог Жегота Паулі на горі Шембека (Вроновських) виявив і описав у “Галицьких старожитностях” (Львів, 1840 р.) залишки поганського культового комплексу: кам’яні плити (викладені регулярно), постать ідола, бронзові оздобы, урни та перепалені людські кістки. За дослідженнями Василя Карповича (Богдана Януша) 1918 р. кераміка з Цитаделі аналогічна до давньої кераміки, знайденої на Високому Замку у 1869 р. [6, с. 13].

Узгір’я знаходиться на ключових підступах до міста з південно-східного та південно-західного напрямків, північна частина узгір’я була досконалим плацдармом для контролю за середмістям, а також шляхами Львів–Комарно, Львів–Стрий. З розвитком крупнокаліберної артилерії і покращанням її вогневих характеристик північна частина узгір’я (у випадку її опанування ворогом) могла становити значну небезпеку для міста, тому у XVII ст. розпочато роботи щодо уфортифікування цієї території.

У 1635–1640 рр. на західному схилі Жебрацької (Калічої) гори під керівництвом А. Прихильного та Я. Боні споруджено мурований шпиталь і костел Св. Лазаря [7, с. 28]. Цей сакральний комплекс мав важливе оборонне значення як укріплений форпост з південного заходу від території середмістя.

У вересні 1635 р. інженером Ф. Геткантом було опрацьовано проект новітньої оборонної лінії [8, с. 65]. За даними В. Томкєвіча вона йшла “... поза гору Познанську і Шемберга, поза шпиталь Св. Лазаря ...” [9, с. 114]; а накладаючи прорис цього проекту на сучасну підоснову ми бачимо, що одна з південно-західних куртин лінії Ф. Гетканта проходить територією пізнішої Цитаделі. Деякі укріплення вищезгаданої оборонної лінії було споруджено, їх фрагменти читаються на карті Львова Ж.І. Десфілля (1766 р.) та ін. Можна припустити, що на даній території існував один з фрагментів оборонної лінії Ф. Гетканта, але це припущення потребує подальших комплексних досліджень.

Під час облоги Львова військами Б. Хмельницького у 1655 р. на Познаньській (Пелчинській) горі для обстрілу середмістя було розміщено російську батарею важкої артилерії [1, с. 1].

У 1672 р. під час облоги Львова військами султана Магомета IV під керівництвом Капудана Баші турки, опанувавши гору Шембека (Вроновських), спорудили на ній невеликий комплекс потужних земляних укріплень-шанців (рис. 1), з яких досить вдало обстрілювали територію середмістя [1, с. 1]. Варто зазначити, що турецькі шанці не можна ідентифікувати як переадаптований фрагмент укріплень лінії Ф. Гетканта, оскільки на даному проміжку чолова частина укріплень лінії Ф. Гетканта має південне спрямування, а турецькі шанці, призначені для нанесення вогневого удару у північному напрямі (на місто) тощо.

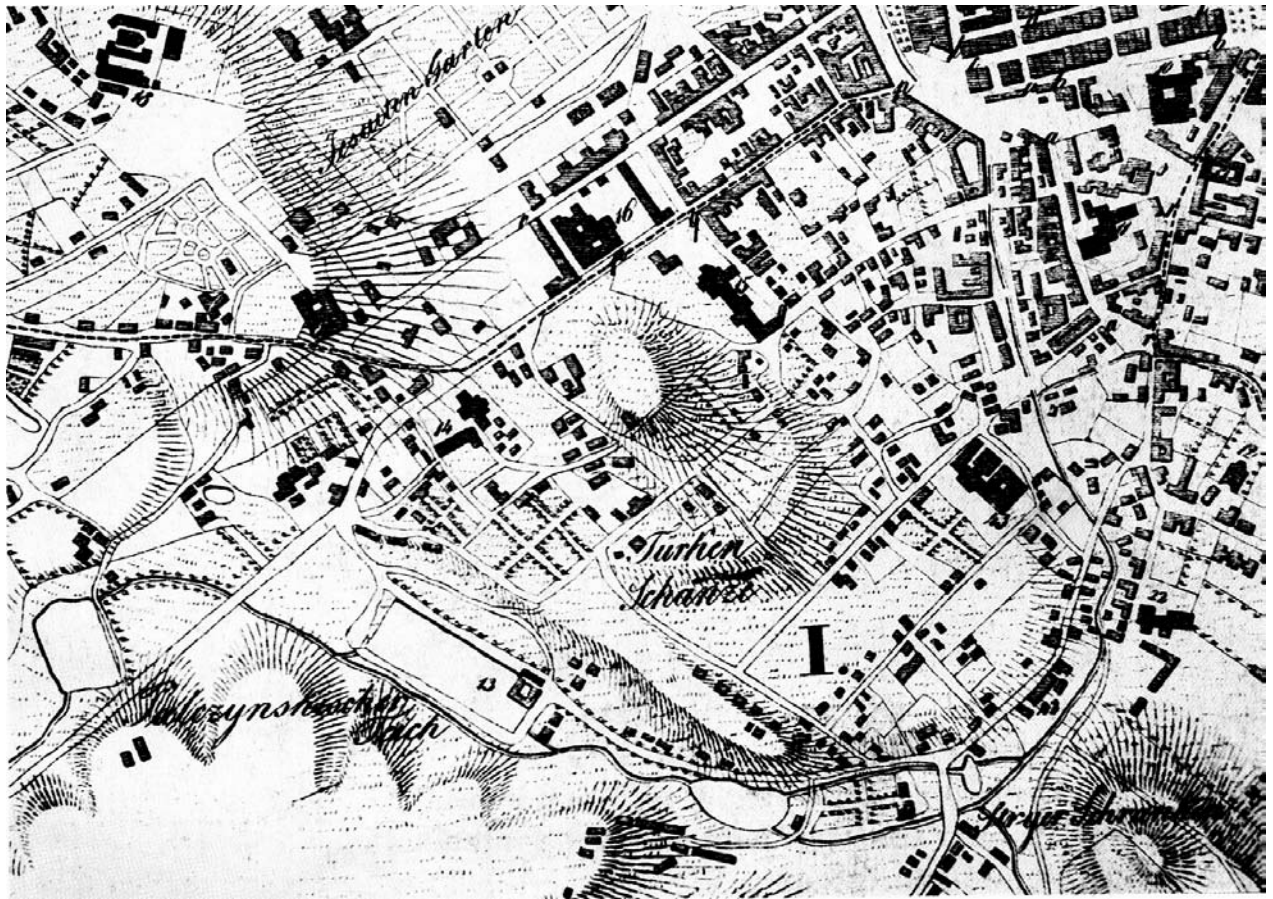

Рис. 1. Турецькі шанці (фрагмент плану з 1841 р.). Оригінал – в бібліотеці Народовій у Варшаві. Збірка Картографічна. Ілюстрація – з книги О. Чернера: Czerner O. Lwów na dawnej rycinie i planie. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1997. – Rys. 74

У 1772 р. після першого розподілу Польщі Львів у складі Східної Галичини потрапив під владу австрійської імперії [10, с. 277], яка не приховувала своїх намірів приєднати до володінь дому Габсбургів якомога більше нових земель. Основними суперниками Австрії на політичній арені Європи кінця XVIII – початку XIX ст. були Пруссія, Франція, Англія і Росія – сильні країни з потужним військовим потенціалом, між якими постійно точилась дипломатична боротьба та суперництво, яке часто переростало у збройні конфлікти.

Загарбницькі тенденції Австрії значно збільшились після вдало проведеної Йосипом I докорінної реорганізації армії [10, с. 278] та переорієнтації її стосовно нових тактичних і стратегічних вимог ведення війни, в результаті чого австрійська армія стала більш маневреною та краще озброєною, окрім того, у результаті реформ було виховано багато талановитих офіцерів.

Після третього розподілу Польщі (1794 р.) австрійська імперія приєднала до своїх територій Західну Галичину [10, с. 314]. Пізніше, згідно з “Заключним актом” Віденського конгресу 1815 р. територія Галичини залишилась за Австрією [11, с. 499–500].

Як згадувалось вище, у другій половині XVIII ст. кардинально змінилась тактика і стратегія ведення війни. Основна увага стала приділятися не оволодінню фортифікованими містами противника, а повному розгрому ворожих армій з подальшим захопленням і підкоренням ворожої території. Значні зміни відбувалися в озброєнні, зокрема в артилерії – замість ядер використовуються конічні снаряди, що значно покращило пробивну здатність і прицільну дальність пострілу. У 1846 р. з’явилися перші нарізні гармати системи Каваллі, Ленка тощо [3, с. 24]. З появою мобільних армій, озброєних нарізною артилерією, міські фортифікаційні укріплення перестали задовольняти вимоги безпеки в умовах ведення війни. Основні сили наступаючих армій суперника обходили міста-фортеці, залишаючи для їх блокади лише невеликі загони з потужною артилерією [12, с. 449].

На фоні цих загальноєвропейських тенденцій у XVIII ст. австрійський уряд, згідно з імперською ідеологією та з метою повного контролю над підвладними територіями, провів планомірні роботи із роззброєння міст-фортець і розбирання міських укріплень. На зміну концепції укріплених міст-фортець прийшла концепція укріплення територій держави шляхом спорудження твердинь. У 1850 р. Центральна Комісія стосовно питань, пов'язаних з укріпленнями (Zetkalbefestigungskommission) під керівництвом генерала Генріха фон Гесса окреслила територію на північ від Карпат як зону маневру (Manevritsgebiet) і концептуально визначила місця під спорудження укріплених таборів у Кракові, Перемишлі і Заліщиках, на відміну від них – у Львові і Тарнові пропонувалось спорудити другорядні укріплення середньої потужності [2, с. 246].

Револьюційні події “Весни Народів” (1848 р.) та передуюче їм Краківське повстання 1846 р. [13, с. 66] були ще одним чинником, який спричинив виникнення оборонного комплексу львівської Цитаделі. Російський цар Микола I у зв'язку з польськими революційними подіями в Галичині вимагав від австрійської влади негайної розправи над повсталими поляками, інакше погрожував в стислий термін зайняти Галичину російськими військами [11, с. 576]. Тому австрійський канцлер Меттерніх вважав, що головна небезпека габсбургській державі загрожує скоріше від сусідства з Росією, ніж від внутрішніх революційних подій [11, с. 527].

Під час заворушень 2.10.1848 р. з Жебрацької (Калічої) гори за наказом командувача військами в Галичині генерала В. Гаммерштейна австрійський гарнізон обстрілював охоплений збройним повстанням Львів (у результаті точкових артилерійських ударів з вдало вибраних позицій було вбито 55 і поранено 75 осіб; згоріли ратуша, технічна академія, театр, споруда університету [14, с. 379], вогнем було пошкоджено декілька житлових будинків).

Для забезпечення стабільності на захоплених територіях (та для попередження можливої російської окупації) австрійський уряд 24.10.1848 р. видав указ L 6096 : “...знайти й організувати відповідні споруди під артилерію та військові запаси, які малими силами могли б стримати народ ...” [3, с. 25].

Того ж року було створено спеціальну комісію для вибору місця під будівництво цитаделі. Очолив комісію В. Гаммерштейн, до її складу увійшли окружний директор фортифікацій – інженер-підполковник артилерії Шварцлейтер та підполковник артилерії фон Ельбенштейн [1, с. 2].

Комісія детально вивчила всі існуючі військові об'єкти. Спочатку планували застосувати для створення Цитаделі вже існуючі казарми, розміщені у “Червоному кляшторі” (колишній Театинській колегії), але цей об'єкт, розташований під горою Високий Замок, можна було захопити без особливих труднощів (контролюючи територію вогнем з Високого Замку). Тому від “Червоного кляштору” довелось відмовитись. Казарми Яблоновських, Великі і Малі казарми біля Жовківського гостинця й казарми Фердинанда не відповідали ряду вимог комісії. Від “легкого шляху” використання існуючих казарм довелось відмовитись, натомість виникла слушна пропозиція спорудити нові укріплення на висотах, з яких можна контролювати вогнем міську територію. У цьому аспекті розглядались дві ділянки: площа Св. Юра та гора Шембека (Вроновських). Перевагу надали горі Шембека з ряду причин, а саме: це узгір'я було зручним стратегічним пунктом; артилерія, розміщена на цій території, повністю контролювала місто (цьому підтвердження – результати вищезгаданого обстрілу Львова від 2.10. 1848 р.); плато з трьох боків стрімко обривалось, крутий схил від сучасної вул. Коперніка надійно захищав від лобових атак; поблизу був Стрийський гостинець, що значно полегшувало переміщення і маневр військ; з півдня значною перешкодою для можливих нападників був Пелчинський став, який у разі потреби мав постачати воду для гарнізону. Варто звернути увагу на той факт, що у 1848 р. гора Шембека (Вроновських) була малозаселена, а окрім того – поруч знаходився будинок для військового виховання хлопчиків (в сумі це значно зменшувало затрати на купівлю території). Залишалось викупити декілька приватних ділянок з будинками, налагодити комунікації з вершиною узгір'я та з'єднати його зі Стрийським гостинцем [1, с. 2–3].

На думку комісії, кількість гарнізону повинна була сягати 400–500 осіб, запропонована артилерія – дві батареї гармат і гаубиць (24 стволи) та дві батареї ракет системи Конгріва.

Пропозиції комісії Гамерштейна були розглянуті і затверджені у Відні, на роботи із спорудження об'єктів Цитаделі було виділено 150 000 флоринів [1, с. 3].

Австрійські інженери-фортифікатори влаштували львівську Цитадель як центр військового табору, до складу якого, окрім Цитаделі, входили три великих шанця системи Ф. Шолля (рис. 2). Шанці, розміщені на відстані не більше 1,3 км. від середини Цитаделі і 1 км. від її південних позицій, подвоювали дальність вогню Цитаделі і захищали її територію [2, с. 246]. У 1888 р. для контролю над основними дорогами було збудовано дев'ять допоміжних фортів в радіусі 4 км. від центру Цитаделі [15, с. 11]. У 1912–1914 рр. у радіусі 8 км. від Цитаделі розміщено 11 фортів: Грибовичі I і Грибовичі II, Дубляни, Лисиничі, Сихів, Зубра, Сокільники, Скнилів, Рясне, З'яв-ленська гора [2, с. 251].

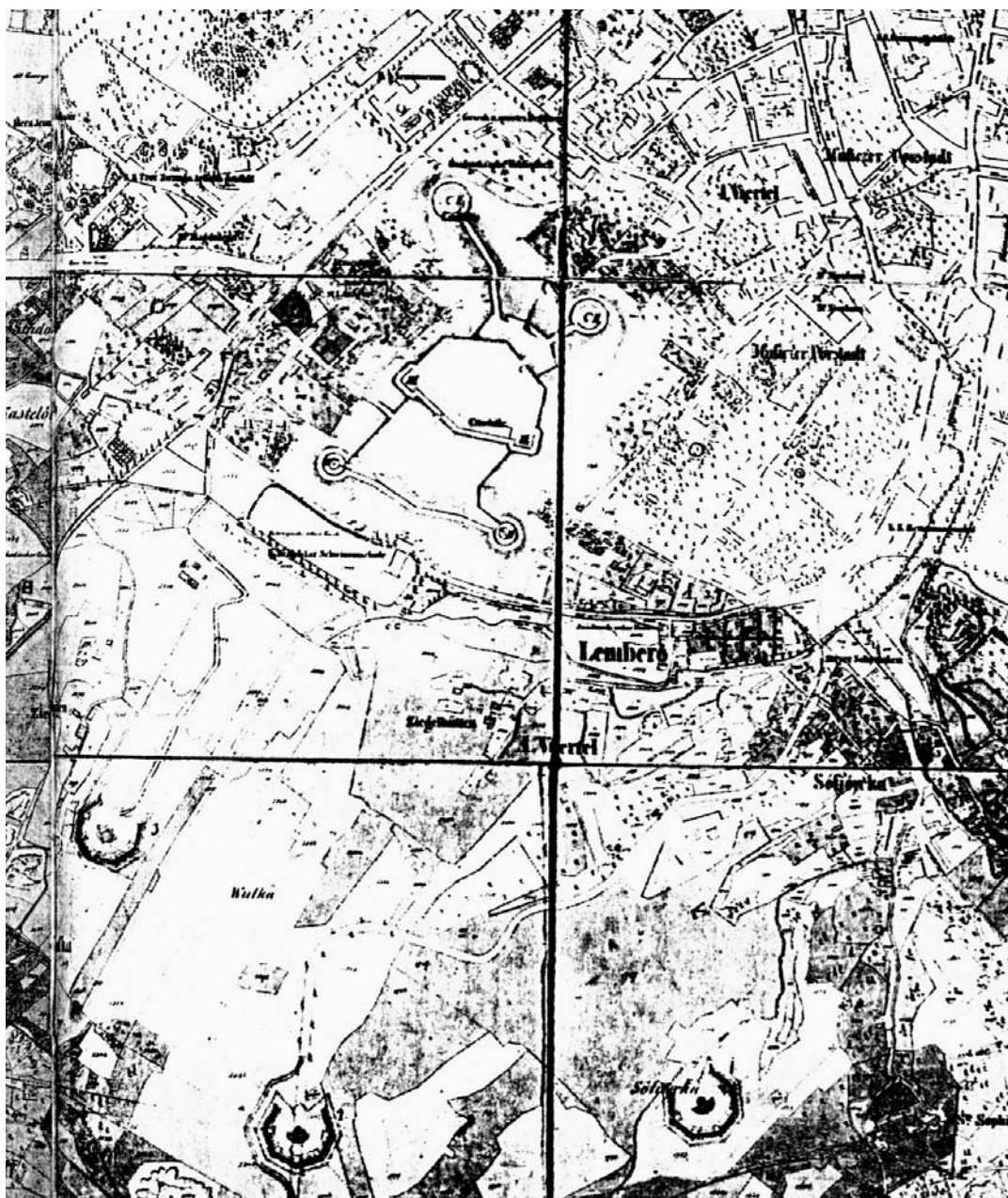

Рис. 2. Львівська Цитадель з шанцями системи Ф. Шолля. Фрагмент плану м. Львова з 1853 р.
Оригінал – в Архітектурному Музеї м. Вроцлава. Ілюстрація – з книги О. Чернера:
Czerner O. Lwów na dawniej rycinie i planie. – Wrocław-Warshawa-Kraków:
Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 1997. – Rys. 170

За проектом (рис. 3), протягом 1852–1854 рр. на території узгір'я було споруджено такі об'єкти: головний корпус казарм (V-подібний у плані); дві квадратні у плані вежі, розміщені на деякій віддалі від торців казарми; чотири вежі Максиміліана (дві більші з внутрішнім діаметром ≈ 36 м, розміщені на північ від казарм, і дві менші з внутрішнім діаметром ≈ 18 м, розміщені на південь від казарм). Ці об'єкти були оточені оскарпованими фосами, через які йшли дерев'яні мости. Комунікаційні ходи між вежами, під'їзди тощо було влаштовано під захистом земляних укріплень, у південній лінії яких було влаштовано потужну в'їзну браму. З метою маскування вогневих точок велику площу було засаджено каштанами і акаціями. Деякий час на території Цитаделі існували стайні для військових коней. У 1888 р. біля казарми було влаштовано криницю глибиною 47 м, пізніше викопано ще одну глибиною понад 30 м. Для запасу води у вежах було влаштовано цистерни. У східній частині узгір'я закладено город для офіцерської кухні [1, с. 4].

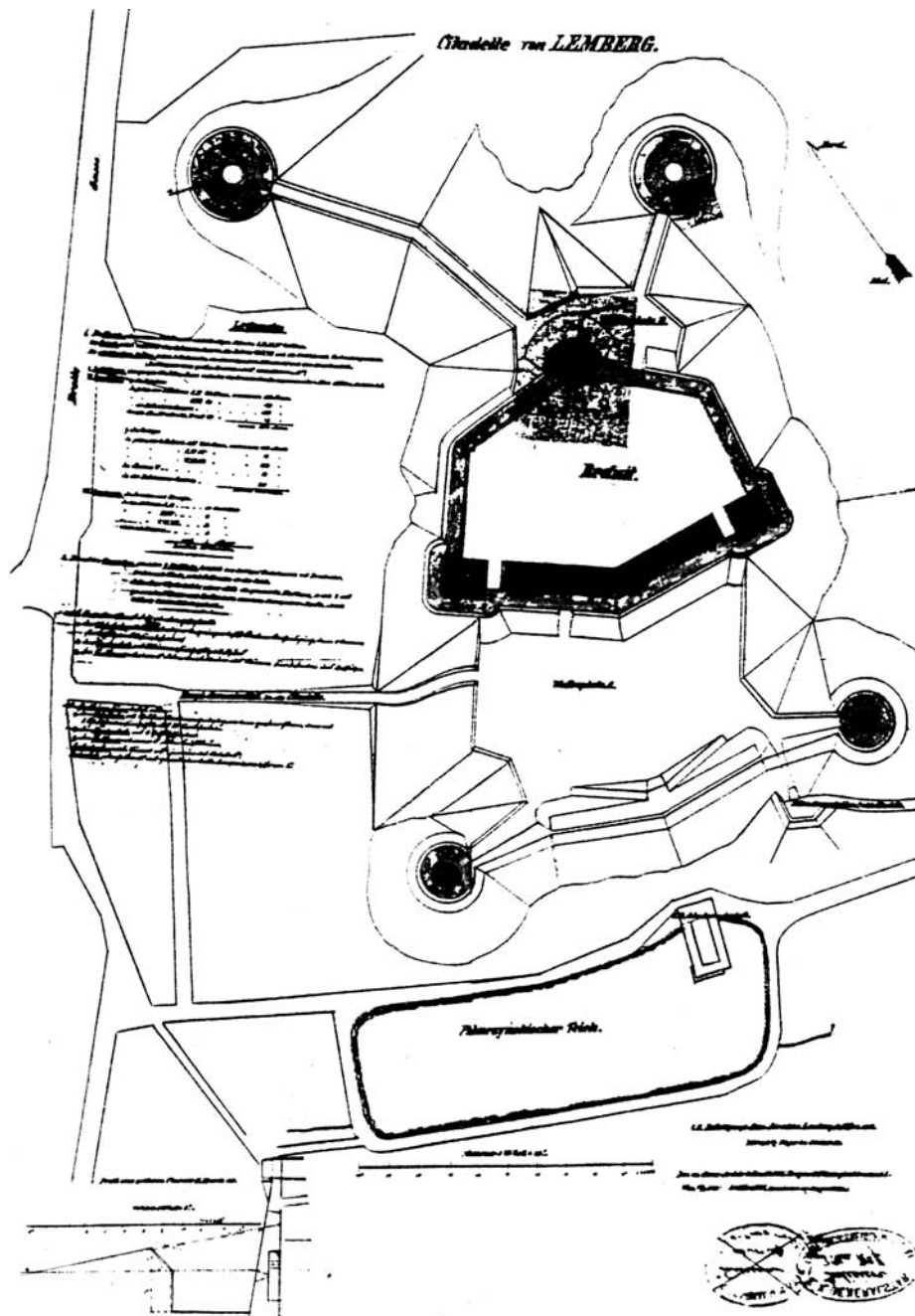

Рис. 3. Львівська Цитадель. Проектне креслення середини XIX ст. Оригінал – у Військовому Архіві Австрії (Kriegsarchiven). Копія – у приватній збірці М.В. Бевза

Планувалось, що у випадку народних заворушень та інших негараздів на території укріплень Цитаделі могли переховуватись урядовці, військові і родини офіцерів.

Перед Першою світовою війною міська адміністрація мала намір викупити територію Цитаделі, розібрати фортечні споруди, а на звільненій території площею 20,5 га влаштувати міський парк. Але цей задум не було реалізовано. Натомість у 1931 р. на цій території було додатково споруджено нові бараки за проектом інженера В. Лімбергера. У 1914–1915 рр. у Цитаделі розміщувався російський гарнізон [1, с. 5], у 1918–1939 рр. – тут був розташований полк польської піхоти. Під час Другої світової війни на території Цитаделі діяв табір військовополонених Stalag – 328 [5, с. 100]. Після закінчення війни Цитадель використовувалась як казарма.

Укріплення Цитаделі сьогодні складаються з триповерхового корпусу казарм, торцями розміщеного на схід-захід і шести веж [1, с. 4] (рис. 4). Дві масивні, квадратні в плані вежі з аттиковим завершенням (аттик з зубцями) фланкують з торців корпус казарм. Ці вежі стоять окремо і зв'язані з казармами лише невисокою стіною з зубчастим завершенням. На північ і південь від корпусу казарм на незначній віддалі одна від однієї розміщено чотири максиміліанські вежі (пізня інтерпретація артилерійських веж системи Монталамберга [16, с. 561]); вони полігональні в плані, триярусні, завершуються аттиками з мерлонами. Атик відділений кам'яним поясом прямокутного перерізу. Через кожні дві грані по кутах на кам'яних кронштейнах розміщено машикулі. Нижче кам'яного поясу (на кутах) влаштовано кам'яні водозливи. У кожному ярусі веж по боках від вікон влаштовано бійничні отвори.

Полігональні вежі оточено сухими фосами, внутрішні стіни яких оскарповані блоками тесаного каменю. Фоси по зовнішніх периметрах укріті потужними земляними брустверами, від габаритів яких залежали горизонтальні кути бійниць першого і другого ярусів. Раніше до брам вели звідні мости, у гранях, де розміщені вхідні портали, є прямокутні ніші – дзеркала, у які ці мости лягали. По боках порталів (у їх верхній частині) влаштовано прорізи для підйомних механізмів [1, с. 5]. Великі вежі мають внутрішнє подвір'я. Тут застосовано анфіладну планувальну систему, приміщення перекриті циліндричними склепіннями.

Всі будівлі Цитаделі виконані з червоної цегли на цегляночному розчині, портали, машикулі, водозливи – з тесаного каменю.

Добре читаються фрагменти системи земляних укріплень Цитаделі. До нашого часу майже без змін дійшла південна лінія земляних укріплень зі збереженою в'їзною брамою (рис. 5).

Варто зазначити, що львівська Цитадель – це унікальний ландшафтно-фортифікаційний комплекс, розміщений поблизу міського центру. Комплекс зі збереженими спорудами і майже не порушеною інфраструктурою військового табору від 24.06.1986 р. є пам'яткою архітектури місцевого значення (№ 724-М). Але слід зауважити, що на початку XXI ст. споруди Цитаделі і прилегла до них територія потребують вивчення, посиленої уваги і захисту.

Не є секретом, що споруди Цитаделі нищатья з різним ступенем інтенсивності.

У казармах з прилеглими до них квадратними баштами у процесі неграмотного проведення ремонтних робіт повністю знищено історичну столярку (замінено на пластик); пробиваються нові отвори і замуруються автентичні, влаштовуються різного роду балкончики (східна вежа); нищатья деталі кам'яного обрамлення; при влаштуванні покрівлі корпусу казарми використано нехарактерні для цих споруд покрівельні матеріали (оцинкована бляха тощо). Як наслідок – даний корпус втратив свій історичний вигляд. У фосі при корпусі казарм місцями понищено оскарпування, сама фоса (з південного боку) сильно засмічена.

Велика північна вежа може “похвалитись” численними виломами у стінах, сміттєзвалищем у фосі і т. ін.

Велика північно-східна вежа у гіршому стані від північної: виломи у стінах, відкритий дренажний колодязь у дні фоси засипано сміттям, навколишня територія нагадує величезне сміттєзвалище.

Значно гірша ситуація з малими вежами південного боку. Південно-східна вежа дуже поруйнована внаслідок подій польсько-української війни 1918 р. З часом у декількох місцях провалилось перекриття, у стінах утворились величезні виломи. Всередині вежа засипана сміттям, територія перед вежею з боку входу виконує функцію організованого сміттєзвалища.

Рис. 4. Ситуаційний план львівської Цитаделі станом на початок XX ст.

Рис. 5. В'їзна брама південної лінії земляних укріплень львівської Цитаделі (фотофіксація І.В. Оконченка станом на 5.09.2001 р.)

Рис. 6. Південно-західна вежа. Стан по руйнації земляного валу – брустверу (фотофіксація І.В. Оконченка станом на 10.05.2001 р.)

Південно-західна вежа у 2001 р. втратила оборонний вал-бруствер, який був важливим інженерно-конструктивним елементом цієї вежі (рис. 6). Поруйновано і втрачено фрагменти механізмів звідного моста цієї вежі, окрім того, на будівельний майданчик звозять виламані з інших веж елементи оскарпування фоси та білокам'яні деталі обрамлення, автентичну цеглу тощо.

В'їзна брама, яка розміщена у тілі земляних укріплень південного боку, поступово руйнується від часу та дій вандалів.

Варто звернути увагу на той факт, що всі пізніші тимчасові споруди (склади, гаражі, сараї тощо) нищать цілісну композиційну єдність укріплень Цитаделі як глибокоешелонованого фортифікаційного комплексу середини XIX ст. Ці добудови нівелюють історично складену інфраструктуру укріплених ліній, насильно врізаються в унікальний історичний ландшафт, як наслідок – ми втрачимо спочатку ансамблевистість споруд Цитаделі, а потім, з часом, і самі споруди.

Єдиний вихід з даної ситуації – створити на території узгір'я, як це раніше було визначено рішенням № 177 Львівського міськвиконкому від 19.05.1988 р., ландшафтно-архітектурний парк Цитадель (викинувши з його території гаражі, смітники, павільйони та інші пізніші нашарування), а до проектних і будівельних робіт слід негайно залучати фахових реставраторів, інакше ми втрачимо цей чудовий зразок європейської фортифікаційної архітектури середини XIX ст.

1. Вуйцик В. Матеріали історико-бібліографічних досліджень та архівних пошуків "Пам'ятка архітектури". Охоронний № 724 М. Комплекс Цитадель у Львові. Північна вежа. Том II. Книга 2. – Львів: Укр. спец. наук.-рест. проєк. ін. "Укрпроектреставрація", Львівська комплексна архітектурно-реставраційна майстерня, 1988. – 6 с. 2. Malaszowicz E. Obóz iobszar

warowny Lwów // *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*. – W.: PAN. T. XXII. – 1989. – S. 243–253. 3. Юрчакевич М. До історії львівської Цитаделі // *Галицька брама. Фортифікації Львова*. № 3 (39), березень 98 – С. 24–26. 4. Дельбрюк Г *История военного искусства в рамках политической истории*. Т. IV. – М.: Гос. воен. изд-во Наркомата Обороны Союза ССР, 1939. 5. Гронський Й. *Львівська Цитадель // Жовтень*. – 1986. – № 6. – С. 99–101. 6. Стефанович М. *Що ми знаємо про Львівську Цитадель // Галицька брама № 12–13, 1996*. – С. 13. 7. Степанів О. *Сучасний Львів. – Краків–Львів: Українське видавництво, 1943*. – 186 с. 8. Łobocki J.M. *Plan Lwowa Fryderyka Getkanta z 1635 roku i jego interpretacja // Studia i materiały do teorii i historii architektury i urbanistyki. Tom XVII*. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe. – 1982. – S. 65–75. 9. Tomkiewicz W. *Dzieje obwarowań miejskich Lwowa // Kwartalnik architektury i urbanistyki*. – Warszawa. – 1971. – S. 93–137. 10. Пристер Е. *Краткая история Австрии*. – М.: Изд-во иностранной литературы. – 1952. – 510 с. 11. *История дипломатии*. Т. I. / В.А. Зорин, В.С. Семенова, С.Д. Сказкина, В.М. Хвостова. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1959. – 896 с. 12. *Советская Военная Энциклопедия // Н.В. Огарков, Н.Н. Алексеев и др.* – М.: Воениздат, 1977. – 656 с., илл. 13. Кан С.Б. *Революция 1848 года в Австрии и Германии*. – М.: Гос. учеб.-пед. изд-во Мин. просв. РСФСР, Москва – 1948. – 232 с. 14. *Історія Львова в документах і матеріалах / У.Я. Єдлінська, Я.Д. Ісаєвич, О.А. Купчинський та ін.* – К.: Наукова думка, 1986. – 420 с. 15. Мельник Б. *Львівська Цитадель – концепція під вогнем критики // Галицька брама, 1996*. – № 17. – С. 11. 16. Bogdanowski J. *Architektura obronna w krajobrasie Polski od Biskupina do Westerplatte*. – Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe RWN, 1996. – 615 s.

УДК 514:18

Л.Р. Рудик

Львівська академія мистецтв,
кафедра МОД

АРХІТЕКТУРА І КОСТЮМ БАРОКО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПАТРІОТИЗМУ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

© Рудик Л.Р., 2004

Висвітлено характерні особливості українських архітектури і костюма XVII–XVIII ст. в контексті державотворчих процесів доби Гетьманщини, соціальної диференціації суспільства, ідей ренесансного гуманізму та філософського антропоцентризму, пафосної естетики стилю бароко. Також розглянуто проблему стильової єдності архітектури і костюма в умовах синтетичної системи культурної моделі бароко.

Початки стилю бароко в Україні мистецтвознавці датують серединою XVII ст., хоча ранні барокові елементи з'явилися у мистецтві у 80-х роках XVI ст. Вважають, що стиль бароко синтезував середньовічні традиції, зокрема давньокиївських та візантійсько-слов'янських, з ренесансними віяннями, причому роль останніх ставала провідною.

Стиль бароко мав синтетичний характер, охопив усі сфери духовної культури. Це був універсальний стиль, особливості якого закономірно і глибоко виявились у багатьох ланках духовного життя суспільства. Характерні риси культурної моделі бароко визначені багатьма європейськими й українськими дослідниками: напруженість, динаміка, глибинність, масивність, підсилення вимірів, ефекти світла, таємничість; [1]. “Барокова естетика зруйнувала міф краси, подібно як філософія епохи зруйнувала міф про ієрархію, яка панує у всесвіті”[2].

Ще однією рисою бароко як європейського, так і українського є вживання метафор у всіх видах мистецтва. Італійський філософ епохи бароко Е. Тесауро створив теорію, яка охоплює усі види мистецтва : як літературу, так і образотворчі види мистецтва, чи театр. Її унікальний і